

GAGAUZLARDA ÜÇ "TEPEGÖZ" VERSİYONU

Rabia UÇKUN¹⁴

Hıristiyanlığın Ortodoks mezhebine bağlı küçük bir Türk topluluğu olan Gagauzlar, günümüzde Moldova Cumhuriyeti'nin Bucak bölgesi başta olmak üzere Komrat, Çadırlungu ve Vulkoneşti kasabalarında Ukrayna'nın Odessa, Zaaporoje, Kazakistan'ın Turgay bölgesi ile Kırgızistan'ın başkenti Bişkek ve Özbekistan'ın başkenti Taşkent civarında yaşamaktadırlar. Romanya'nın Dobruca bölgesindeki bazı köylerle Kuzey - Doğu Bulgaristan'ın bazı köylerinde de Gagauzlar vardır.¹ Moldova'da "Gagoğuz Cumhuriyeti" dışında Kişinev'de 8000, Bender'de 1600 ve Dinyester nehrinin kuzey yakasında 3300 kadar Gagauz bulunmaktadır.²

Gagauzlar Ortodoks Türklerdir. Fakat, Çuvaşlar ve bazı Altay ve Yakut Türkleri gibi son asırlarda Ruslar tarafından hristiyanlaştırılmış değildirlen. Çok eski asırlarda, eski Gök Tanrı dininden doğrudan doğruya hristiyanlığa geçmişlerdir.³ Gagauzlar Osmanlı ve Selçuklular gibi aynı kökten Oğuzlardandır. Gagauzlarm, diğer Türk halklarında olduğu gibi çok zengin bir halk edebiyatı ve folklor hazinesi vardır. Muhteva bakımından bu folklorlarda gerek göçebe, gerek yerleşik eski Türk kültürünün izlerini bulmak mümkündür.⁴

* Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Araştırma Görevlisi.

1 Menzel. "Gagauzlar", İslam Ansiklopedisi; Hasan Eren, "Gagavuzlar". Türk Ansiklopedisi.

2 Moldova Ülke Raporu. T. C. Dışişleri Bakanlığı, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) Yayınları, Ankara 1995.

3 Ahmet B. Ercilasun, "Gagauzlardan Yeni Haberler" Türk Kültürü, s. 316, Ağustos-1989, s. 476.

4 Mihail P. Guboğlu, "Gaga'uz Halk Edebiyaü-Folklorundan İki Tarihi Efsane ve Bir Demet Tarihsel Türkü", 1. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi, Tebliğler.

Gagauz Türklerinin. 1957 yılına kadar kendilerine ait bir alfabeleri olmadığı için yazılı edebiyatları da fazla gelişmemiştir. Gagauz Türklerinin zengin bir sözlü edebiyatı vardır. Gagauzların, duygu ve düşünceleri inançları, idealleri destanlarda, masalarda, türkülerde, manilerde dile getirilerek sözlü edebiyata yansımıştır.

Gagauzlar, göremedikleri ve genellikle insan şeklinde tasavvur ettikleri birçok mitolojik varlığa inanırlar. (Cadı, peri, dev.Tepegöz, Obur, Albastı gibi) Bütün Türk-Oğuz boylarında olduğu gibi, Gagauzlar da "Tepegöz" adını verdikleri bir varlığa inanır.⁵

Tepegöz, bilindiği gibi hikaye kahramanının adıdır ve "gözü tepesinde olan" anlamına gelir. Anadolu'da "gözü pek, cesur", "çok atak, arsız çocuk" anlamlarında da kullanılmaktadır. Tepegöz Hikayesi, Oğuzların destanı hikayelerinden biridir ve Dede Korkut kitabında, "Başatın Tepegöz'ü öldürdüğünü anlatan hikaye" başlığıyla yer alır.⁶

Bu hikaye masallaşmış olarak, Kellegöz, Depegöz v. s. adlarla sözlü kaynaklarda yaşamaktadır. Bu yüzden pek çok ülkede tepesinde gözü olan devlerle mücadeleyle anlatılan masallar mevcuttur.⁷

Tepegöz hikayesinin en eski rivayetini Homeros'un Odise'sinde görüyoruz.⁸ Bu rivayet Polifemin⁹ Odise tarafından kör edilmesini anlatmaktadır. Bu hikaye ile Dede Korkut kitabındaki "Tepegöz Hikayesi" arasındaki benzerlikler¹⁰ üzerinde Von Diez, W. Grimin, W. Ruben, C. S. Mundy, Tahir Alangu, M. Yılmaz Çapan, O. Saik Gökyay, Bahaeddin Ögel, Abdülkadir İnan gibi araştırmacılar durmuştur. Tepegöz Hikayesi'nin ilk olarak nereden çıktığı veya nereden geldiği bugün tartışma konusudur.¹¹

5 H. Güngör - M. Argunşah. Gagauz Türkleri, Tarih - Di! - Folklor ve Halk Edebiyatı, Kül. Bak. Yay. Ankara 1991, s. 41

6 Geniş bilgi için bkz. O. Saik Gökyay. Dedem Korkud'un Kitabı, İstanbul. 1973, s. 105-114, DXXXIV. d.

7 F. Türkmen. "Dede Korkut Hikayelerinin Anadolu ve Rumelinde Yaşayan Kolları" Türk Dili Araş. Yıllığı. Belleten-1988

8 Homeros ve Odysseia. Çeviren: A. Erhat - A. Kadir Sander Yayınlan, İstanbul 1970, Dokuzuncu Bölüm.

9 Stith Thompson'un "The Types of the Folktales" adlı masal katoloğunda 953. ve 1137. tipler Plyphemos ile ilgilidir.

10 Bkz. Halik Guseynoviç Köroğlu. "Depegöz ve Poliiem", TDK, Belleten 1988, s. 43-52 (Rusça aslında çeviren:Muvaffak Duranlı).

11 Bkz. Kemal Mehdioglu Abdullayev. "Dede Gorgud Kitabı'nın yapısının iki planda öyrenilmesi", TDK, Belleten 1988. s. 1-10.

Orta Asya'da Tepegöz'ün sekiz Kazak, üç Kırgız ve bir Türkmen olmak üzere on iki varyantı tespit edilmiştir. Bunlara Balkan Türkleri arasında Dobruca'da derlenip yayımlanan¹² Tepegöz'le ilgili iki varyantı da ilave edebiliriz. Anadolu'nun pekçok yerinde, yaygın olarak Tepegöz hikayesinin yaşamakta¹³ olduğu derlenen metinlerden anlaşılmaktadır.

Dede Korkut hikayeleri içinde, yaygınlık bakımından ikinci sırayı alan "Tepegöz Efsanesi" ve bununla ilgili rivayetler Gagauz Türkleri'nde de mevcuttur. Bizim burada konu edeceğimiz ilk iki tepegöz varyantı, V. A. Maşkof tarafından Besarabyalı Gagauzlar arasından derlenmiş ve Radloff¹⁴ tarafından yayınlanmıştır. Üçüncüsü ise, Stepan Bulgar¹⁵ tarafından yayınlanan varyanttır.

Ekte metnini sunduğumuz birinci varyantın motif şeması şu şekildedir:

- 1- Üç adamın Hacc'a gitmek için yolculuğa çıkması.
- 2- Önce atlı, sonra yaya süren yolculukta ormanda Tepegöz ile karşılaşma.
- 3- Tepegöz'ün, bu üç adamı mağaraya kapatması.
- 4- Büyük bir ateş yakıp Tepegöz'ün adamlardan birini pişirip yemesi.
- 5- Kalan iki adamın, Tepegöz uyuyunca ateşte kızdırdıkları şişle Tepegöz'ü kör etmesi.
- 6- Tepegöz'ün, mağaradaki koyunları dışarı çıkarmak ve kendini kör edenleri yakalamak için mağaranın kapısında durması ve eliyle kontrol ederek koyunları tek tek dışarı çıkarması.
- 7- İki adamın, sırtlarına koyun derisi alarak mağaradan çıkması ve Tepegöz'den kurtulması.

12 Mehmet AH Ekrem-Mehmet Ali Hiimiye. Tepegöz-Dobruca Masalları. Bükreş, 1985. s. 13-15. Geniş bilgi için bkz. F. Türkmen, a. g. m. , s. 161-163, 173 v. d.

13 Anadolu Rivayetleri ve bunların karşılaştırılması için bkz. O. Ş. G. , a. g. e. , s. DXLVII v. d.

14 V. A. Moskof. Nareçiyе Bessarabski Gagauzov/Radloff, "Proben", c. 10, Stb Petersburg 1904, s. 37-39.

15 Stepan Bulgar, Dev Adamın Dolu (Masallar), Kişinev 1990. s. 15-20.

Görüldüğü gibi, birinci Tepegöz metni, Dede Korkut Kitabı'ndaki Tepegöz'le ve Polifemle asıl motifler bakımından büyük bir benzerlik içindedir: Tek gözlünün insanları mağaraya hapsedmesi, onun kör edilmesi, tek gözlünün kahramanı bulmak için koyunları tek tek mağaradan çıkarması, kahramanın koyun postuyla kurtulması.

Bu varyantta, Tepegöz'ün mitik doğuşu yer almaz. Dede Korkut'ta Tepegöz, çobanla peri kızından doğar. Peri kızından doğma, Türk Mitolojisinde, Asya'da ve Avrupa'da yaşayan birçok ulusun folklorunda sıkça rastlanan bir motiftir: Polifem'in deniz perisi Fetida'dan doğması, Oğuz Han'ın gökten ışık görünümünde inen bir kızla evlenmesi, Göktürklerin atalarının. Yaz ve Kış Tanrıalarının kızları ile evlenmesi, gibi.

Perinin, bir çocuk değil de bir yığınak doğurması; Dede Korkut'ta, Manas Destanı'nın bir parçası olan Er-Töştük¹⁶ destanında Tepegözle ilgili Dobruca halk masalında¹⁷ ortak bir motif olarak görülür.

Tepegöz'ün Gagauz varyantında Başat tipi yoktur. Basat'm yerine adları zikredilmeyen üç kahraman yer alır. Bu üç kahramanın, Tepegöz'ü yenmeden önceki yaşantısı anlatılmaz.

Dede Korkut'ta, Odise'de¹⁸ Dobruca varyantında¹⁹ olduğu gibi burada da Tepegöz'ün insan eti yediğini görüyoruz. İnsan eti yiyen dev motifi, Türk destanlarında sıkça karşılaştığımız bir motif değildir. Bahaeddin Ögel²⁰, Proben'den naklen "devin yakaladığı üç yiğidin, devin evinde insan eti kokusu aldıklarını, bu üç yiğidin devin kızını kesip, pişirip, kaçtıklarıTndan söz ederek, bu destanın çok eski ve mitolojik olduğunu belirtir.

Masallarda, insanın dev veya ejderhaya haraç olarak verilmesi, çok yaygın bir motiftir. Tepegöz'ün Gagauz varyantında; Dede Korkut'ta, Dobruca varyantında yer alan haraç olarak insan verme motifi yoktur.

16 Er-Töştük ve Tepegöz arasındaki benzerlikler için bkz. :Bahaeddin Ögel. Türk Mitolojisi. II. Cilt.s. 68; Abdülkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler, I. Cilt, s. 158 v. d.

17 F. Türkmen, a. g. m. , s. 173 v. d.

18 Azra Erhat, Mitoloji Sözlüğü, "Polypbemos" mad. , s. 273 v. d.

19 Fikret Türkmen, a. g. m.

20 Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi. C. II. s. 563-564.

Bu motifin bir benzerini Firdevsi'nin "Şehname" adlı İran destanında görüyoruz. Dahhak,²¹ hergün İranlılardan iki genç alır ve bunların beyinleriyle yılanları besler. On sekizoğlundan sadece birisi canlı kalan Demirci Gave, Başat gibi insan yiylene karşı çıkmaktadır.

Gagauz Tepegöz'ünde geçen koç hilesi motifi de. Dede Korkut'ta, Odise'de ve birçok halk masalında karşılaşılan çok eski, ortak bir motiftir. Kahraman, kör ettiği devden ya koyunun altına gizlenerek, ya da koyunu kesip, postuna bürünerek kaçıp kurtulmaktadır.

Tepegöz'ün kör edilmesi ve öldürülme şekli de, farklılık gösterir. Tepegözle ilgili ilk Gagauz metninde, iki kahraman Tepegöz'ü, ateşte kızdırdıkları bir şişle kör eder. Şişle kör edilme, Dede Korkut'ta, Odise'de, Er-Töştük destanında, N. V. Ostroumov'un derlediği iki Kazak masalında,²² da yer alır. Kör edilmenin başka yolları da vardır. "Şehname'de, tunç gövdeli İsfendiyar, Rüstem tarafından, gözüne ok saplanarak öldürülür. Kırgız bahadırı Sırgak, tek gözlü Malgun'un gözünü kargı ile deler. Kırgızlara karşı döğüşen Madıkan döv (=Madı-Han-Dev)'i Manas, Allah'a yalvararak süngüsü ile yaralar.²³

"Binbir Gece" masalları içinde Sindbad-ı Bahri'nin macerası Tepegöz'ü andırmaktadır. Tepegöz ile Sindbad arasında iki noktada benzerlik vardır: a) İnsan eti yiyen devin varlığı b) Bu devlerin gözlerine kızdırılmış şiş sokularak kör edilmesi.

Ekte metnini verdiğimiz Tepegözle ilgili ikinci varyantın motif şeması da şöyledir:

- 1- İki kardeşin, koyunları otlatmaya götürmesi.
- 2- Bu iki kardeşin. Tepegözle karşılaşması.
- 3- Tepegöz'ün çocuklardan birini yakalayarak yutması.
- 4- Diğer kardeşin sırtına koyun derisi örterek, koyunların arasına saklanıp, kurtulması.
- 5- Tepegöz'ün çocuğu tanımayarak ondan ciğer pişirmesini istemesi.

21 Firdevsi, Şehname, cilt:1, Ankara. 1967, s. 56 v. d.

22 Halik Guseynoviç Koroğlu, "Depegöz ve Polifem", s. 46-47.

23 O. Ş. Gökyay, a. g. e. . s. DXLV.

- 6- Çocuğun Tepegöz'e tuz atarak onu kör etmesi.
- 7- Tepegöz'ün çocuğa bir yüzük vermesi.
- 8- Çocuğun yüzüğü parmağına takınca sihirli olduğunu anlaması ve yüzüğü çıkartmaya çalışması.
- 9- Yüzüğü çıkaramayan çocuğun, parmağını keserek pınara atması.
- 10- Tepegöz'ün yüzüğü almak için pınara atlaması ve çocuğun Tepegöz'den kurtulması.

Görüldüğü gibi, bu varyantta da Başat tipi yoktur, hikayenin kahramanı iki kardeştir. Tepegöz'ün mitik doğuşundan burada da söz edilmez. Birinci varyantta olduğu gibi kahramanlar Tepegözle tesadüf sonucu karşılaşır. Dede Korkut'ta ise Tepegöz, Başatla aynı evde büyümüştür, aynı sosyal çevreye mensuptur.

İkinci varyantta, mekan açık geniş (kır, otlak, pınar) mekandır. Birinci varyantta Tepegözle karşılaşma motifinden sonra, olaylar mağarada geçmektedir. İkinci varyantta mağara motifi yer almaz.

Bu metinde, Tepegöz'ün kör edilmesi farklıdır. Hikayenin kahramanı olan çocuk; Tepegöz'e tuz atarak onun gözünü çıkarır, kör eder. Yukarıda görüldüğü gibi devin kör edilmesi genellikle ateşte kızdırılmış şişle gerçekleşirken, burada tuzla gerçekleşmektedir.

Gagauz Tepegöz'üne ait ikinci varyantta da, Tepegöz'ün insan eti yediğini görüyoruz. Tepegöz, iki kardeşten birini yakalayıp yutar. Diğer kardeş koyun postuna sarınarak Tepegöz'den kurtulur. Birinci metinde olduğu gibi, burada da koç hilesi mevcuttur.

İkinci varyantta Tepegöz, kahramana yüzüğünü verir. Yüzük sihirli olduğu için "gel bu tarafa" diye bağırarak zorunda kalır. Dev de, kahramanın nerede olduğunu bilir ve arkasından gider. Çocuk parmağından yüzüğü çıkaramayınca, parmağım keserek pınara atar. Tılsımlı yüzük motifi Dede Korkutta'da vardır. Tepegöz'ün peri olan annesi, ona bir yüzük verir ve "oğul sana ok batmasun, tenini kılıç kesmesün"²⁴ der. Tepegöz'ün yenilmezliği tılsımlı bir yüzükle sağlanmıştır. Türk destan ve hikayelerinin pekçoğunda kahraman tılsımlı bir yenilmezlik sahibidir: Oğuz, Alpamış, Manas gibi.

24 O. Ş. Gökyay. a. g. e. . s. 105 v. d.

Gagauz Tepegöz'üne ait ikinci varyantta gördüğümüz yenilmezlik ve bu yenilmezliğin tılsımlı bir yüzükle sağlanması motifi; Dede Korkut'ta tam bir benzerlik içindedir. Dede Korkut'ta yüzüğün Tepegöz'e peri annesi tarafından verilmesi anlatılırken, Gagauz rivayetlerinde yüzüğün kim tarafından, nasıl ve ne zaman Tepegöz'e verildiği hakkında bir bilgi yoktur.

Kahraman, kesilen parmağı bir pınara atar. Tepegöz, tılsımlı yüzüğü alabilmek için pınara atlar. Pınar,²⁵ yeraltından gelen sularla, yeryüzü ile yeraltının bir kapısı veya bir bağlantı yeri gibi görülür. Eski Türklerde, "yer ve suların" büyük bir önemi vardır ve bu eski Türk inancı, günümüzde de "kutlu pınar" anlayışıyla devam etmektedir. Eski Türk inancına göre, kötü ruhlar, yeraltının derinliklerinden gelmektedir. Dede Korkut'ta Tepegöz'ün doğum yeri bir pınar başıdır. Er-Töştük destanında da, Yel-Mogus adlı dev; kavak ağacının altındaki pınarda yüzen bir çığerden çıkar.

Tepegözle ilgili üçüncü metinde, değişik bir konu ve değişik bir tip işlenmektedir. Masalda geçen Tepegöz adlı devin dışında, Dede Korkut'taki Tepegözle ilgisi yoktur. Ekte metnini sunduğumuz bu varyantın motif şeması şu şekildedir:

- 1- Birgün Dev Adamın Oğlu'na, padişahın kızını Tepegöz kaçırmış, diye haber gelir.
- 2- Dev adamı, çocuğa padişahın kızını kurtarır, onunla evlenmesini söyler.
- 3- Çocuk bu teklifi kabul eder. Çingene kadınlarına kırk okkalık bir topuz yaptırır. Bu topuzu kırk kalfa, kırk çekiçle, kırk günde bitirir.
- 4- Dev adamı, çocuktan oniki çeşit hamurla yoğurup bir çörek yapmasını ve oniki çeşit odunla yaktığı fırında bu çöreği pişirip yanına almasını ister.
- 5- Dev Oğlu topuz, çörek ve kılıcını yanına alır; yola koyulur.
- 6- Ormanda padişahın kızını bularak, onu kurtaracağını söyler.

25 Geniş bilgi için bkz. :B. Ögel. "Kutlu ve Mukaddes Pınarlar İle Kaynaklar", Türk Mitolojisi, II. s. 357 v. d.

- 7- Tepegöz, padişahın kızıyla zorla evlenmek ister. Buna engel olmak için Dev Oğlu ile padişahın kızı bir oyun hazırlar.
- 8- Padişahın kızı Tepegöz'e tılsımın nedir diye sorar. Tepegöz kur-nazca, evin direğidir, ertesi gün de evin süpürgesidir cevabını verir.
- 9- Tepegöz kızla alay eder sonunda tılsımını söyler. Kaz Dağı'nda bir göl, gölde yüzen üç ördek vardır. İleri giden erkek Ördeğin içinde bir okka taş, taşın içinde üç sinek vardır. Bunlar Tepegöz'ün tılsımıdır.
- 10- Padişahın oğlu. Kaz Dağı'na gidip bu tılsımı bulur, sineklerin başını koparınca Tepegöz ölür.

Görüldüğü gibi bu varyantta Tepegöz adını taşıyan bir devin varlığı dışında, Dede Korkut'taki konuyla ilgili değildir.

Bu masalda Tepegöz, tılsımlı bir yenilmezlik sahibidir. Tılsımı bozulduğu an, Tepegöz'ün öldüğünü görüyoruz.

Dede Korkut Hikayelerinden, "Tepegöz" hikayesinin²⁶ Türk dünyası sözlü geleneğinde yaşamaya devam ettiğini görüyoruz. Tepegöz'ün Gagauz varyantları buna bir örnek teşkil etmektedir. "Tepegöz" hikayesi destani özelliğini muhafaza etmekle birlikte, bu özellik Oğuz Destanına ve Dede Korkut'a nazaran daha zayıf kalmaktadır.

Bu destani hikaye ; toplumun eğilimi, beklentisi, yaşanan coğrafya, iklim, gelenekler gibi unsurların etkisiyle değişmiş ve masallaşmıştır. Türk dünyası sözlü geleneğinde tek gözlü dev tipinin, toplumun yapısına göre çeşitli türlerde geliştiğini söyleyebiliriz.

Gagauz sözlü geleneğinde yaşayan "Tepegöz" konusu, Orta ve Ön Asya Oğuzlarının epik geleneklerinin günümüze kadar sürekliliğini; aynı zamanda çeşitli halkların destanlarında benzer tiplerin²⁷ mevcut olduğunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Değişik coğrafyalarda yaşayan Türk halklarının kültüründeki ortak unsurların kuşaktan kuşağa aktarılması, bütün değişim ve baskılara (yabancı kültürler) karşı koyması halkın kendi kültürüne, inançlarına verdiği değer de bir simgesi olmuştur.

26 Tepegöz, Eberhart-Boratav'ın TTV'sinde 146. tip olarak gösterilmiştir.

27 Tepegöz, MGT ve AT'de Duva-Sokor adıyla karşımıza çıkar. Bkz. Tuncer Gülensoy. "Mogdların Gizli Tarihi" ve "Altan Topç'nin Türk Dili ve Kültür Tarihi açısından Değerlendirilmesi. TDK, Belleten-1986.

METİNLER

TEPEGÖZ (Birinci Varyant)

Bir vakit üç adam neetleneerlar gitmeē. Hacilaa. Toplanayorlar ymsan geçirmē orman, konuşayorlar beegirlemi, da çekedeerlar gitmee. Çok-mu gitmişler, az-mı gitmişler, yetişmişler bir kasabaya. Sindi o adamlar o kasabada satayorlar beegirlemi, da çekedeerlar yayan gitmee. Giderkan onnar yayan, yetişeerlar bir daa içine, gün-da yakınmış kauşmaa. O Hacilaa giden adamlar, göreerlar bir tepegöz. O tepegöz haydarmış bir sürü koyun, hem varmış sırtında biraz darmatura. Da o tepegöz çırayor o adamları, ani Hacilaa gidermişler. O adamlar-da gideerlar tepegözün yanına. O tepegöz götürer o adamları bir laama. Sindi o tepegöz laarain kapusuna koyeer bir büyük taş, da yakayor bir büyük ateş. Sindi tepegöz alayor o adamların birini, da soyundurayor çıplak, da koyeer diri şişee. O adamı-da çekedeer pişirmee. O adam baara, baara pişmiş. Sindi adam piştiyenen, tepegöz iyeer o adamı, da yatayor uyumaa. Açan tepegöz uyeer, yöbür adamlar, yok nepsin alayorlar bir şiş, da kızdırayorlar ateşte. Biri-da alayor yeline bir şiş, da tepegözün gözüne uydurayorlar o şişi, biri-da urayor şişe taşlan, da çıkarayorlar tepegözün gözünü. Tepegöz acidan baarmış, da hızlı kalkmış, da çeketmiş aramaa o adamları. O adamlar-sa alayorlar sırtlama birer koyun derisi, da karışayorlar koyunnar-içine. Sindi tepegöz laamın kapusundan alayor o taşı, da çekedeyor geçirmee koyunnarı o kapudan. Hem geçinmiş, hem ararmış o adanılan, o adamlann sırtlarında varmış koyun derisi. Da tepegöz annayamamış o derilerden adamları, da sanmış koyun, da o adamlar yöleliklan kurtulmuşlar tepegözden .

(Moskof, Nareçiya Bessarabski Gaauzov/Radlof, "Proben", C. 10, St. Petersburg 1904, s. 37-38).

TEPEGÖZ (İkinci Varyant)

Varmış iki kardaş, da varmış koyunnarı, da gitmişler kıra. Tepögöz görmüş, da çobannar braamışlar koyunnarı, da kaçarmışlar. Da birini tepögöz tutmuş, da yutmuş cocüü. Biri-da kaçmış koyunnar-İçine. Da yeşekte varmış bir deri. Da almış o deriyi giimmiş onu sırtına, o iş gecēy-

miş. Çocuk ta geçmiş koyunnann arasından, da tepëgöz tanı-mamış cocüü, demiş: "pişir bana ceer. "Çocuk almış tuz, da atmış onun gözünë, da çıkmış gözü. Tepëgöz demiş sora çocëe: "na benim üzüümü. " O almış, da o üzük başlamış baarmaa: "gel buyanı. " Çocuk kaçarmış tepëgöz - aardına. Çocuk savaşırmış çıkarmaa üzüyü, çıkaramazmış, da kesmiş parmaani, da atmış punara, dda tepëgöz atlamış punar-içine. Çoban kurtulmuş tepëgözden.

(Maşkof, Proben, s. 38-39)

DEV DOLU KURTARËR PADİŞAHIN KIZINI

(Üçüncü Varyant)

Bir gün Dev Doluna gelir haber, ani tepëgöz kapmış padişahın kızını. O kız dünnëe gözeliymiş. Bu vakit tamannamıştı üç yıl, nasıl çocuk olmuştu dev adamın oolu. İslëe yaşarmışlar onnar, çocuk otladarmış koyunnarı, saayarmış malı, yaparmış piynir, iyşimik, yuurt. O yıllarda çocuk kaavilenmişti, büünüştü boydan.

Bir avşam, açan Dev Dolu getirmiş koyunnan tırlaya, dev adamı deer çocaa:

- Dolum, ben sinden sora ihtërim, bilinmeer ne kadar sürtecëm. Lëezım bulasin bir kız da evlenesin. Git ta kurtar padişahın kızını da evlen ona.

- E kim koyunnan bakacak, be yokkana?

- Olmasın kahirin bu iş için,-demiş dev adamı,-bakarım, makar ki gözlerim prost görer. Zar-zor güderim hayvanları.

- O zaman islëe.

Sindi çocuk başlëer hazırlanmaa yola. Gider ö çingenelerë da deer:

- apasm bir topuz kırk okadan.

Çingenedë varmış kırk kalfa, toplëer o kalfaları da girişerlër yapmaa topuzu, kırk çekiçlen düvermişlër topuzu, kırk günde bitirmişlër. Sindi gider çocuk çingeneyë da alër topuzunu da gösterer onu dev adamına. Dëdu deer çocaa:

- İslêe iş yapmış, çingenê, ama bu topuzu ki kullanasın, lêezim pişirêsin bir soy çörek. Oniki türlü hamurdan yurasın hem camalı oniki odunna yakasın da o çörêe fırna atasın da bu çörêe yanma alasın.

Pişirer Dev Dolu çörêe, koyêr onu torbasına, topuzunu asêr kemerinê, kılıcı da alêr elinê. Prost olêr dev adamınna da gider padişahın kızını kurtarmaa.

Çekeder Dev Dolu yola. Çok mu gitmiş, oniki güz gitmiş, oniki su geçmiş, oniki daa geçmiş. Oniki daayı geçtiyênê, baksa-onikinci daayın * kenarında var bir bordey. Girer o bordeyê. O bordeyde yaşarmış bir dêdu.

- Avşamêrsın, dêdut Uzak yoldan gelerim, uzak yola giderim, bırakmaycan mı geceleyim?

- E, gecelê, oolum.

Sindi kalêr çocuk gecelemêe dêr dudu. Oturêrlar onnar avşam ekmeeni imêe, dêdu sorêr çocaa:

- Nereyi yol tütêrsin, oolum?

- Aarênm padişahın kızım-Dünnêe Gözelini.

- E-e-e, çocuum, orayı kimsey taa etişemedi. Kim gitti, hepsi kaybeldi. Tepêgöz hepsini pelivannarı öldürdü.

- Bêr gidecêm.-deer çocuk.

Sabaalen Dev Dolu iyer kendi çörêen bitki parçasını da girer daa içinê. Gider-gider da etişer bir evê, bakêr, bir kız oturêr mindirdê, oymuş Dünnêe Gözeli. Kız görer çocu da sôleer:

- Ne aarêersın burada, be çocuk? Burada kurt-kuş gezmeer. Gelêrsê Tepêgöz, seni kaybedir!

Dev Dolu sormuş:

- Ne kuvedi onun var?

Kız deer:

- Dortuz örs erdên topuzu atêr.

Dev Dolu deer kıza:

- Korkma, bën seni kurtaracam. 1 •

Kız başlêër aalamaa:

- Naşı sën beni kurtaracan, açan Tepêgöz büün isteer bana evlenmêe, gitti avlanmaa, getirmêe Öküz.

Çocuk üüreder kızı ne yapsın:

- Açan Tepêgöz hızlanacak sana, sën de ona: "Babam Öldü! Kırk gün yasım var. Kırk gündën sora, bën senin, sën da benim. Ama açan Tepêgöz uslanacak, sorasın ona nedir onun tılsımı?"

Kız seseder çocuu da söleer, ani yapacak nasıl annaştılar. Dev Dolu gider daa içinê, saklenêr orda. Bir da işider, ani başlêër uuldamaa Tepêgöz'ün topuzu: Atmış Tepêgöz onu dörtüz örs erdên yukarı. Gelincê Tepêgöz evê öküzlêr kesilmiş, mancalar pişmiş.

Sindi gelir evê kendi Tepêgöz, iyer mancaları, içer bir fıçı su. Sora hızlanêr kızın üstünê. Kız büük seslên baarêr:

- Dur. yaklaşma bana!

- Neçinl-sorer Tepêgöz .

Kız annadêr. ani bobası ölmüş da bu üzerê o pek derin kahırda, kırk gün lêezim yas tutsun. Tepêgöz kayıl olmuş beklemêe kırk gün da sora evlenmêe kıza. Yater dinnenmêe Tepêgöz. Kız sorêr ona:

- Nedir senin tılsımın?

Tepêgöz söleer:

- Te bu direk.

Sabaalen Tepêgöz gider avlanmaa, da Dev Dolu gelir kıza da onnar ikisi donaderlar türlü gözêl işlêrlên evin direeni.

Çocuk üüderer kızı, taa ne yapsın:

- Tepêgöz geldiynên evê, senoyneasın bu direên dolayanında da deyêsın: "Tepêgöz'çüün tılsımı ne zaman olur direktê?"

- Sölesene da bën bileyim.

Tepêgöz söleer:

- Benim tılsımım bu evin süpürgesi.

Açan Tepêgöz gider daaya, çocuk genê gelir kıza da üüreder onu:

- Donadasın süpürgeyi türlü parçalarlan.

Kız hazırlêr bir öküz imê Tepêgöz'e hem bir fıçı su, sora donadêr süpürgeyi. Açan da gelir Tepêgöz daadan, kız alêr süpürgeyi, çikêr karşı Tepêgöz'e. Hem oynêr hem deer: 'Tepêgöz'çüün tılsımı!''.

Tepêgöz sa güler da deer:

- Karı, deersin, akli kısa, ama saçı uzun.

Tepegöz'ün tılsımı olur mu evin dirê, yaki süpürgê. Benim tılsımın faydası yoktur sana soleycam. Pek yırakta var bir Kaz daası, daaym içindê var bir göl, orada üzer üç ördek. İleri gider bir erkek ördek. O ördêen katısında var bir oka taşı. O taşın içindê var üç sinek. Onnar benim tılsımım.

Açan Dev Dolu işider bunu, gider Kaz daasına, bulêr gölü da ürêr ilerki Ördê, yarêr onu, çıkarêr katısını da kırêr o oka taşını. Çıkarêr üç sinek, birisinin başını koparêr ikisini da koyêr şişe içinê. Tepêgöz da hastalanêr. Dev Dolu gelir, kız da beklêrmış onu. Dev Dolu deer:

- Sên da gör, bên nasıl öldürecêm Tepêgöz'ü.

Tepêgöz yarı yola gelir, çocuk koparêr ikinci sinêen kafasını. Tepêgöz da öler, yıkılêr erê:

Dev Dolu alêr Dünnê Gözeli kıızı, da gelerİSr onnar çocuun evinê. Dev adamı beklêrmış çocu da deer ona:

- Sên şindêen sora, halizdên dev adamın öolu, utandırmadın beni. İslêe, ani geldin da bölê gözêl kıızı getirdin. Sindên sora bendên fayda olmaycêk, yaşayın, bana da bir parça ekmek verin.

(Stepan Bulgar, Dev Adamın Oğlu, Kişinev, 1990, s, 15-20)

SÖZLÜK

baarmaa: 1) Bağırmaq 2) Çağırmaq, seslenmek.

bordey: Kulübe, baraka.

braamaa: Bırakmaq.

ceer: Ciğer

çeketmee: Başlamak,

çeketmek: Başlama.

çırmaa (çaarmaa): Çağırmaq.

daa: Orman.

darmatura : Harabe, yıkıntı, ören.

giimee: Giymek.

haydamaa: Sürmek.

kaavilik: Güçlülük, kuvvet, sağlamlık.

kauşmaa: 1) Kavuşmaq, 2) Gözden kaybolmaq, batmaq (güneş için).

laam: 1) Mağara, 2) Hücre, duvar oyuğu, 3) Yeraltı geçidi, tünel (lağım).

makar: Rağmen, hiç olmazsa.

oka: Okka (Eski bir ağırlık ölçüsü, 1, 225gr.)

punar: Pınar.

soy: 1) Soy, 2) Irk, 3) Cins, çeşit.

sürtmee: Sürtmek, sürünmek, aşınmaq.

tamannamaa: Tamamlamak.

urmaa: Vurmaq.

üzük: Yüzük.

yaki (=eki): Veya.

yöleliklen: Öylelikle.